

Оксана АНТОНОВА,
вчителька історії
лицею №11 м.Хмельницького

*історична та
громадянська
освітня галузь*

Рефлексія пілотного навчання історії

Процес реформування національної системи освіти України, що втілюється через концепцію «Нова українська школа», на сучасному етапі проходить випробування в умовах пілотного впровадження Державного стандарту базової середньої освіти 2020 року. Досвід роботи у рамках педагогічного експерименту, дозволяє провести глибоку деконструкцію викликів та можливостей, які постають перед сучасною історичною освітою. Громадянська та історична освітня галузь у структурі НУШ перестає бути просто набором знань про минуле, трансформуючись у платформу для формування ідентичності, критичного мислення та активної громадянської позиції.

Практика показала доцільність і правильність вибору модельної програми «Україна і світ. Вступ до історії та громадянської освіти. 5-6 класи (інтегрований курс)» для закладів загальної середньої освіти (автори: Кафтан М.В., Козорог О.Г., Костюк І.А., Мудрий М.М., Селіваненко В.В.). У підручнику автори втілили інноваційні підходи до громадянської та історичної освіти й принципи Нової української школи, покладені в основу нового стандарту.

Підручник розпочинає дворічний пропедевтичний курс «Україна і світ: вступ до історії та громадянської освіти» і створює можливості поступового формування ключових компетентностей і наскрізних умінь на відповідному віковому рівні. Шкільна історична освіта потребує оновлення, адже у XXI столітті змінилися й учні, і навчальна реальність, і вимоги до результатів навчання. Тож автори створили сучасний і цікавий підручник, який відповідає як інтересам і можливостям учнів, так і потребам учителів і вимогам Державного стандарту. Автори подають підручник як книгу для читання, згідно з чинними вимогами до шкільної навчальної літератури, але водночас беруть до уваги переважання в сучасних учнів візуального сприйняття інформації та потребу вчитися працювати з різноманітними джерелами. У підручнику вміщено чимало практичних завдань, спрямованих на поглиблення навички читання з розумінням, аналізуванням джерел інформації, трансформовання інформації з однієї форми подання в іншу (наприклад,

із таблиці в текст або з тексту — в інфографіку тощо).

Унікальним для чинної практики навчання в адапційному циклі було ретельне та вдумливе інтегрування трьох предметів — історії України, всесвітньої історії та громадянської освіти. До кожної теми автори дібрали цікавий і заснований на досягненнях сучасної історичної науки матеріал, цікаві для обговорення з молодшими підлітками запитання та завдання, які в комплексі дають можливість стимулювати їх допитливість і формувати громадянськості й історичні уявлення. Шкода, що в силу суб'єктивних причин і впливів продовжити роботу з цією програмою і підручником у циклі предметного навчання ми не мали можливості.

Одним із центральних викликів, пов'язаних з психолого-педагогічним виміром сучасного учнівства, є феномен «кліпового мислення» в сучасних школярів. За спостереженнями фахівців, ці діти є надзвичайно творчими і нестандартними, проте їхня здатність до тривалої концентрації та глибокого аналізу лінійних текстів обмежена особливостями сприйняття інформації в цифрову епоху. Кліпове мислення характеризується здатністю до швидкого сприйняття великих обсягів розрізнених даних, які, однак, так само швидко забуваються, не переходячи у довготривалу пам'ять.

Для подолання цієї фрагментарності необхідно розробляти уроки, які за своєю структурою є «творчими та нестандартними», насиченими різноманітними завданнями, що стимулюють засвоєння матеріалу через активну діяльність. Педагогічна стратегія в цьому контексті має базуватися на циклічному повторенні ключових понять, визначень та, що найважливіше, їхнього смислового наповнення, використовуючи при цьому широкий спектр прийомів та методик.

Ефективна робота з учнями, що мають кліпове сприйняття, вимагає відходу від традиційного лекційного викладу на користь візуалізації та інтерактивності. Використання яскравих презентацій, віртуальних екскурсій та створення інтелектуальних карт дозволяє структурувати інформацію, роблячи її доступною для системного засвоєння. Інтелектуальні карти (mind maps) виступають не просто засобом візуалі-

НУШ: реформування з перспективою

зації, а інструментом логічного зв'язування окремих «кліпів» інформації в єдину концептуальну схему. Час роботи в рамках експерименту був часом

пошуків конкретних і результативних прийомів та вправ, які мали б ефективний психологічний вплив на учнівство:

	Конкретні прийоми та вправи	Психологічний вплив на учня
Візуалізація та структурування	Створення інтелектуальних карт, робота з інфографікою, перегляд 3D-ілюстрацій історичних епох.	Подолання хаотичності сприйняття, формування логічних зв'язків між об'єктами.
Актуалізація та мотивація	Метод «Кошик ідей», «Мозковий штурм» у парах, техніка «Знаємо – Хочемо дізнатися – Дізналися».	Залучення особистого досвіду, створення ситуації інтелектуального виклику.
Критичне осмислення	Метод парадоксів (зіставлення взаємовиключних тверджень), аналіз медіатекстів та мемів.	Стимуляція логічного висновку замість пасивного споживання контенту.
Ігрова діяльність (гейміфікація)	Соціальні проекти у формі гри, ігри на асоціації, віртуальні квести.	Зниження тривожності, підвищення емоційного залучення до навчального процесу.

Особливого значення набуває метод парадоксів, який спонукає учнів не просто пропускати через себе інформацію, а вмикати критичне мислення. Пропонуючи учням два суперечливі твердження щодо історичної події, вчитель створює ситуацію когнітивного дисонансу, розв'язання якої вимагає задіяння логіки та аргументації. Це дозволяє перетворити фрагментарне знання на усвідомлене переконання.

Новий Державний стандарт акцентує увагу не на механічному відтворенні фактів, а на здатності учня знаходити, аналізувати та перетворювати дані для розв'язання життєвих проблем. Творчі, пошукові за-

вдання - це те, що їм особливо цікаво. Так, часу на підготовку тепер потрібно більше. Поки що я витрачаю чимало часу, щоб продумати групову роботу. Бо в підручниках є лише завдання. А щоб діти співпрацювали, відбувалося взаємонавчання — тут треба вчителю посидіти й обдумати. Підручник перестає бути основним джерелом інформації, а сприймається як один з багатьох інструментів у руках учителя.

Випускники початкової школи прийшли до базової з певними навичками і вміннями роботи в команді. Механізм взаємонавчання («навчаючи — вчуся») стає фундаментом для розвитку соціальних компетентнос-

тей. Учень, який пояснює матеріал іншому, не лише закріплює власні знання, а й розвиває навички комунікації та лідерства. Проте організація такого процесу потребує детального планування: від підготовки карток з інформацією до встановлення правил групової дискусії.

Згідно з програмою «Україна і світ. Вступ до історії та громадянської освіти. 5-6 класи (інтегрований курс)», творчі завдання мають охоплювати широке коло тем — від історії сім'ї до аналізу культурних здобутків людства. Досліджуючи історію роду, школярі складали родинне дерево та аналізували сімейні фотографії як речові та візуальні джерела. Це дозволяло учням усвідомити себе частиною великої історії. Завдання на розробку власного герба з використанням символіки певної епохи (наприклад, Відродження). Учні мають не просто намалювати зображення, а обґрунтувати кожен елемент, спираючись на знання про цінності того часу. Робота з археологічними джерелами, де за описом предметів (знаряддя праці, прикраси, залишки

жител) учні мають відтворити господарство та побут давніх народів, наприклад, трипільців. Такий підхід стимулює пізнавальний інтерес та робить вивчення історії процесом особистісного відкриття, що є набагато ефективнішим за традиційне зазубрювання параграфів.

Положення Держстандарту орієнтують на результат, а не на сліпе виконання інструкцій. Сучасні діти найбільше цінують можливість дійти висновку самостійно: «це їхнє власне відкриття». Нині вчитель має набагато більше академічної свободи у виборі форм і методів організації навчання, що дозволяє відійти від шаблонів і методичних вказівок минулих років. Інструментом стимулювання самостійних відкриттів, одним із найбільш продуктивних способів організації самостійної роботи, де учень виступає в ролі активного дослідника, є кейс-метод. Замість того, щоб отримати готовий опис подій, школярі отримують опис ситуації (кейсу), який містить проблему, що потребує розв'язання:

Історичний кейс	Конкретний приклад для 8 класу	Очікуваний «результат-відкриття»
Ситуаційна вправа	«Ви — учасники старшинської ради, скликаної Б.Хмельницьким у Переяславі. Які питання-сумніви виникнуть у вас?».	Розуміння соціальних інтересів різних груп та засад демократичного волевиявлення.
Аналіз альтернатив	Обговорення варіантів вирішення ситуації: «Чи була альтернатива рішення Б.Хмельницького?».	Усвідомлення множинності шляхів розвитку історії та відповідальності лідерів за рішення.
Проблемний випадок	Які країни, на вашу думку, були б більш вигідними партнерами?	Критичний аналіз ефективності міжнародних інституцій та причин кризи.

Держстандарт 2020 року ставить за мету виховання особистості, здатної аргументовано висловлювати власну громадянську позицію та уникати дискримінації, бути відповідальним громадянином, позиціонувати себе українцем. Саме тому важливо творчо осмислювати історію відповідно до вікових особливостей учнів, що означає переклад складних суспільно-політичних категорій мовою, зрозумілою і молодшим, і старшим підліткам. У сучасному інформаційному просторі історія часто стає полем маніпуляцій. Тому розвиток медіаграмотності є невід'ємною частиною уроків історії. Учні мають навчитися розрізняти техніки переконання, виявляти мовні засоби впливу та розпізнавати маніпуляції в медіатекстах — мемах, стереотипах, структурувати свою відповідь під час дискусії про актуальні суспільні проблеми (метод «Прес»). Ці методики сприяють тому, щоб історія не сприймалася, як застигле минуле, а розглядалася як живий процес, знання якого допомагає орієнтуватися в сучасності.

Сучасне покоління школярів вміють і люблять організовану позакласну продуктивну діяльність, а з початку повномасштабного вторгнення, волонтерство. Волонтерство в НУШ розглядається не лише як благодійність, а як інструмент суспільних змін та прояв громадянської свідомості, зрілості і відповідальності. З початку повномасштабного вторгнення, демонструє високий рівень соціальної активності дітей.

Реформа НУШ у базовій школі є успішною тією мірою, в якій вона надає вчителю свободу творчості, а учневі — право на власне відкриття.

Упровадження Держстандарту 2020 у громадянській та історичній галузі демонструє перехід від «школи знань» до «школи компетентностей». Це вимагає від учителя:

- глибокого розуміння психологічних особливостей сучасного учня (подолання кліпового мислення);
- навичок дизайну активного навчального середовища, де домінує пошукова діяльність та групова співпраця;
- здатності інтегрувати актуальні суспільно-політичні процеси та волонтерський досвід у зміст уроків історії.

Процес пілотування засвідчив, що незважаючи на труднощі дистанційного навчання та виклики воєнного стану, вчителі знаходять форми і методи, які дозволяють дітям не просто вивчати минуле, а ставати свідомими творцями майбутнього. Ключем до успіху залишається співпраця, критичне мислення та невтомне бажання творити.